

POMOC SPOŁECZNA I PRACA SOCJALNA

w dobie dynamicznych przemian społecznych

REDAKCJA NAUKOWA

Ewa Grudziewska

Marta Mikołajczyk

Jolanta Zozula

Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej

<i>Monika Zima-Parjaszewska</i> Prawo do niezależnego życia osób z niepełnosprawnościami w praktyce instytucji pomocy społecznej	95
<i>Joanna Barbara Kluczyńska</i> Doświadczenia rodziców konfrontowanych z niepełnosprawnością dziecka i wsparcie świadczone przez pracownika socjalnego	110
<i>Katarzyna Nawrocka</i> Osoby z niepełnosprawnościami w izolacji penitencjarnej	122
<i>Arkadiusz Mateusz Korycki</i> Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych narzędziem aktywizacji seniorów z niepełnosprawnością	138
<i>Mieczysław Sędzicki</i> Ogólnopolska Scena Prezentacji Artystycznych Realizacji „OSPAR” jako element przygotowywania osób z niepełnosprawnościami do przyszłości	149
<i>Milena Żuchowska</i> Innowacje dla osób z niepełnosprawnościami – podejście w kierunku podmiotowości i niezależności osoby. Implementacja rozwiązań amerykańskiej organizacji non-profit Pine Tree Society działającej w stanie Maine	169

Część III Uzależnienia od substancji zmieniających świadomość

<i>Małgorzata Czarkowska</i> Karnoprawne aspekty przeciwdziałania przestępstwom popełnianym przez sprawców uzależnionych od alkoholu	181
<i>Agnieszka Kos, Konrad Nawrocki</i> Psychoterapia dzieci i młodzieży z problemem narkotykowym metodą Podejście Skoncentrowane na Rozwiązaniach	193

<i>Joanna Moleda</i> Uzależnienia od substancji psychoaktywnych nieletnich przebywających w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym	203
<i>Katarzyna Małgorzata Stanek</i> Uzależnienie jako konsekwencja stresu zawodowego przedstawicieli służb społecznych	215
<i>Anna Chmielewska</i> 100-lecie kurateli sądowej w Polsce: wyzwania kuratora sądowego w kontekście współczesnych problemów społecznych	227

Część IV Migracje

<i>Jolanta Skubisz</i> O idei współczesnej solidarności imigracyjno-uchodźczej w Polsce – próba analizy	245
<i>Tatiana Kanasz</i> Sieci wsparcia kobiet-imigrantek w Polsce: roczna obserwacja mediów społecznościowych	265
<i>Tomasz Łaska</i> Praktyczny wymiar integracji cudzoziemców z ochroną międzynarodową. Przykład Warszawskiego Centrum Pomocy Rodzinie	277
<i>Daniel Przygoda</i> Kościół katolicki wobec kryzysu migracyjnego w Europie	297
Noty o Autorach	307

Bibliografia

- I Rezolucja legislacyjna Parlamentu Europejskiego z dnia 7 lipca 2011 r. w sprawie wniosku dotyczącego decyzji Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych 2012. COM (2010) 0462 – C7-0253/2010 – 2010/0242(COD).
- Leś E. (2013). Rola trzeciego sektora w polityce społecznej. W: G. Firlit-Fesnak, G. Szyłko-Skoczny (red.), *Polityka społeczna* (s. 361–371). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Rysz-Kowalczyk B. (red.). (2011). *Polityka społeczna gmin i powiatów*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Szeroczyńska M. (red.). (2007). *Asystent osoby z niepełnosprawnością*. Warszawa: Wydawnictwo PEKiN.
- Uchwała Nr 237 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r. w sprawie ustanowienia Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020.
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536, z późn. zm.).

Netografia

- WHO. (2002). Active ageing: a policy framework, http://www.who.int/ageing/publications/active_ageing/en/ (dostęp: 30.01.2019).

SUMMARY

The author presents the Government Programme for Social Participation of Senior Citizens as a tool for engaging older adults with disabilities. The paper begins with a description of a concept and role of the European Year for Active Ageing and Solidarity between Generations (2012). Next, the author identifies and describes the main purpose of the Government Programme for Social Participation of Senior Citizens (ASOS), which is to improve quality of life and standards of living for seniors (especially those disadvantaged due to disabilities, loneliness, social exclusion, etc.) and to create conditions necessary for aging with dignity through social activities. Furthermore, the paper highlights ASOS Programme priorities and provides interviews with the beneficiaries of the Programme – seniors with disabilities. Finally, the author provides Programme assessment and explains grounds for treating it as a tool for social engagement of senior citizens with disabilities.

KEYWORDS

old age, disabilities, social engagement, the Government Programme for Social Participation of Senior Citizens

Mieczysław Sędzicki

Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie

OGÓLNOPOLSKA SCENA PREZENTACJI ARTYSTYCZNYCH REALIZACJI „OSPAR” JAKO ELEMENT PRZYGOTOWYWANIA OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI DO PRZYSZŁOŚCI

ALL-POLAND SCENE PRESENTATION OF ARTISTIC
REALISATIONS "OSPAR" AS AN ELEMENT TO PREPARE
PEOPLE WITH DISABILITIES FOR THE FUTURE

STRESZCZENIE

Zadaniem społecznym jest przygotowywanie osób z niepełnosprawnościami do przyszłości, tj. rozwinięcie takich umiejętności, aby potrafiły one nie tylko korzystać ze wsparcia, lecz także umiały funkcjonować samodzielnie. Wśród wielu aspektów wsparcia społecznego osób z niepełnosprawnościami, ważnym wydaje się troska o rozwój ich aktywności artystycznej. W artykule zasygnalizowano te kwestie oraz przywołano praktyczny przykład działalności wzmacniającej, jakim jest organizacja od 23 lat z inicjatywy autora tego artykułu w Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie – Ogólnopolskiej Sceny Prezentacji Artystycznych Realizacji „OSPAR”.

SŁOWA KLUCZOWE

osoba z niepełnosprawnością, wsparcie społeczne, integracja, twórczość artystyczna, przegląd sceniczny

Przygotowywanie osób z niepełnosprawnością „do przyszłości” zadaniem społecznym

Jak pisze Barbara Rozen (2010, s. 331 i nast.), „człowiek nie przynosi na świat gotowej wiedzy o tym, kim jest, co go otacza, ani gotowych sposobów zachowania się, ale jest obdarzony różnymi dynamizmami, które popychają go do aktywności [...]. W każdym człowieku jest niepowtarzalna tajemnica własnego losu i nadzieja na życie spełnione [...] Człowiek nie tyle «jest», co «staje się» podczas swojego życia. Jego rozwój w dużym stopniu determinują warunki, w których żyje, sytuacje społeczne go otaczające. Te z kolei ułatwiają, bądź utrudniają jednostce budowanie przekonania, że jest się «kimś, a nie czymś», tj. tworzą, bądź zaburzają *kształtowanie poczucia własnej wartości*, które jest jednym z najważniejszych konstruktów osobowościowych człowieka”. Warunkuje ono m.in. harmonijny rozwój osobowości, kształtowanie się prawidłowych relacji społecznych i postaw interpersonalnych, a także poczucie osobistego dobrostanu i szczęścia (Zbonikowski, 2011, s. 59). Samoakceptacja stanowi istotny warunek akceptowania innych ludzi, z kolei obdarzanie akceptacją drugiego człowieka wyzwala tendencję do wzajemności (tamże, s. 66). Dlatego też, dla osób z niepełnosprawnością szczególnie ważne jest „zaakceptowanie siebie takim, jakim się jest, dostrzeżenie własnej wartości i pokazanie tego innym” (Kaczmarska, 2017, s. 116). Braki w poszczególnych obszarach poczucia własnej wartości utrudniają kształtowanie się osobowościowej integralności, stanowiącej istotny przejaw dojrzałości jednostki. Brak pewności siebie, postrzeganie siebie jako istoty mało wartościowej i zależnej od świata zewnętrznego, skutecznie niszczy zdolność człowieka do pełnego przeżywania rzeczywistości (Zbonikowski, 2011, s. 67).

Stąd w ramach przygotowywania osoby z niepełnosprawnością do przyszłości, należy „odkryć w niej moc”, dotrzeć i twórczo wykorzystać punkt archimedesowy (punkt siły), by dzięki temu, mimo oczywistych słabości i utrudnień powodowanych niepełnosprawnością „ocalić pełnię jej człowieczeństwa” (za: Kaczmarska, 2017, s. 109). Należy obok działań będących wyłącznie narzędziem np. usprawniania motorycznego, przysposobienia do zawodu lub wypełniania czasu „wpleść umiejętnie poczynania rzeczywiście umożliwiające osobie z niepełnosprawnością przeżywanie swojej podmiotowości i duchowego wymiaru egzystencji w więzi z innymi” (tamże).

Poruszając zagadnienie przygotowywania osób z niepełnosprawnością do przyszłości i samodzielności, można odwołać się do tzw. koncepcji niepełnosprawności, które – jak pisze Teresa Ziółkowska (2008, s. 24) – w naszym rozwoju historyczno-kulturowym ewaluowały od łamania norm i praw społecznych [...] niechęci i wrogości do tych osób, [...] aż do podejścia opartego na modelu obywatelskim – indywidualnego wspierania osób z niepełnosprawnością [...] traktowania ich jako

pełnoprawnych obywateli – członków społeczności, zdolnych do współtworzenia swojego środowiska [...] zdolnych do samostanowienia i podmiotowych relacji z innymi”. Przy czym, na co szczególnie zwraca uwagę przywołana autorka, mimo, że już zostały wypracowane „może nie idealne, ale odpowiednie idee koncepcji uczestnictwa osób z niepełnosprawnością w społeczeństwie”, to pojawia się jednak dalej pytanie: „Kiedy niepełnosprawni będą po prostu w życiu uczestniczyć?” (tamże, s. 23).

Na tak sformułowane pytanie można odpowiedzieć słowami Leszka Plocha (2014a), który stwierdza, że w aktualnie zmieniającym się klimacie postrzegania osób dotkniętych niepełnosprawnością, wszelka działalność w obszarze wspomaganiania, niezależnie od miejsca ich pobytu, „powinna odpowiadać włączającym społecznie trendom życia kultury i sztuki”, w każdym innym przypadku nie ma mowy o efektywnym usamodzielnianiu się tych osób, uzasadnionej, skutecznej praktyce włączenia ich do czynnego życia w środowisku, zmniejszenia dystansu w nieuniknionym procesie izolacji, wykluczenia, marginalizacji (tamże, s. 191). Przejawem tzw. społecznego uczestnictwa jest sytuowanie się osób w określonym miejscu, w strukturze społecznej bądź ich kandydowanie do zajęcia takiego miejsca, społecznie przejawiane działanie oraz posiadanie lub wykształcenie się określonych cech psychospołecznych (Nowak, 2015, s. 91).

Aktywne uczestnictwo w kulturze „przygotowaniem do przyszłości”

Można wymienić wiele elementów składających się na życie społeczne, które sprzyjają „uczestnictwu człowieka”. Wśród nich niezaprzeczalnie znajdują się *kultura* oraz *sztuka* (*twórczość człowieka*), które poprzez umiejętne, praktyczne oddziaływanie w stosunku do osoby z niepełnosprawnością m.in. w postaci *kulturoterapii* (terapii poprzez sztukę) pozwalają jej na zrozumienie siebie i swojego miejsca w świecie, zdefiniowanie i określenie swojej tożsamości.

Kultura jest swoistym pośrednikiem między jednostką a społeczeństwem, stąd też w życiu człowieka pełni wiele funkcji (przykładowe to: hedonistyczna, poznawcza, kreacyjna, kompensacyjno-rehabilitacyjna), w ramach zaś funkcjonowania osób z niepełnosprawnością aktywne uczestnictwo w kulturze, jest jednym ze skuteczniejszych sposobów ich uspołecznienia (Nowak, 2015, s. 93).

Sztuka z kolei, jest dziedziną, która może brać aktywny udział w procesie kształtowania osobowości, pozytywnego stosunku do otaczającego świata oraz lepszego przyswojenia sobie rzeczywistości. Pozwala człowiekowi na zrozumienie siebie, swoich przeżyć, doświadczeń, emocji. Działa stymulująco na percepcję,

umożliwia poznanie człowieka i kategorii człowieczeństwa, pozwala na ekspresję uczuć, zachęca do samodzielnego myślenia, interpretowania i wyciągania wniosków (Gajda, s. 17 i nast.). Sztuka (twórczość¹) może być więc sposobem społecznego włączania, rozumianego jako proces „odzyskiwania dla społeczeństwa jednostek i całych grup środowiskowych, w tym osób z niepełnosprawnością” (Pawlik, 2015, s. 60). Może stać się przestrzenią, w której możliwe jest „oswajanie” i wzajemne otwieranie się na siebie osób sprawnych i z niepełnosprawnością. Jak pisze Janusz Kirenko (2006, s. 133), „prezentowanie dokonań tworzy nową płaszczyznę pozytywnej integracji ze społeczeństwem, porozumienia i przewyciężenia poczucia odmienności [...] pomaga w konsekwencji włączać osoby z niepełnosprawnością do życia społecznego”.

Każdy rodzaj kontaktu człowieka z elementami kultury i sztuki rozwija jego osobowość, ponieważ, to one pozwalają mu interpretować otaczający świat na wiele sposobów, uczą czerpania przyjemności z wytworów swoich, czy innych osób, mogą również kształtować pozytywne wartości w relacjach międzyludzkich.

Na co dzień jest nam dane obserwować wiele zdarzeń mimowolnych, w widoczny sposób podnoszących poziom jakości życia człowieka z wykorzystaniem możliwości czerpania z dóbr kultury czy za pośrednictwem uprawiania sztuki. Odpowiednio zaś „wykorzystana” ta zależność staje się „uprawą umysłu człowieka” (Grzebyk, 1999, s. 9) rozumianą jako *kulturoterapia*². W kontekście omawiania zakresów wsparcia w celu przygotowywania do społecznego uczestnictwa osób z niepełnosprawnością, możemy przywołać definicję, według której jest ona „działaniem skierowanym na człowieka i jego środowisko, podejmowanym w celu przywrócenia, utrzymania lub potęgowania zdrowia oraz zmierzającym do poprawy jakości życia i wykorzystującym do osiągnięcia tego celu określonych wytworów kultury, przede wszystkim sztuki” (Kaczmarska, 2017, s. 113). Jak pisze Andrzej Czerkawski (2006, s. 110, za: Kuciapiński, 2013, s. 21), kulturoterapia „obejmuje wszystkie rodzaje terapii, które posługują się środkami kulturowymi w realizacji celów terapeutycznych”. Główne jej funkcje to: rekreacyjna (tworzenie warunków, w których człowiek może się odprężyć, oderwać od codziennych problemów), edukacyjna (rozwijanie wiedzy, wiadomości, mądrości) oraz korekcyjna (dzięki niej dokonuje się przekształcenie mniej wartościowych mechanizmów i struktur w bardziej wartościowe). Ten rodzaj terapii wykorzystuje różnego rodzaju techniki artystyczne (wizualne, muzyczne, taneczne, literackie, teatralne), w procesie twórczego działania angażują się zaś wszystkie sfery psychiki, uczestniczą

¹ Należy pamiętać, iż nie każde działanie artystyczne jest twórcze oraz przede wszystkim, że twórczość nie ogranicza się w żaden sposób wyłącznie do sfery artystycznej. Przejawia się ona w innych dziedzinach życia od czynności codziennych, poczynając i wszystkie jej elementy można wykorzystać dla realizacji celu „społecznego uczestnictwa” osób z niepełnosprawnością.

² Termin *kulturoterapia* w polskich warunkach stosujemy najczęściej zamiennie z terminem *arteterapia* (terapia przez sztukę), zob. np. Kuciapiński, 2013.

poszczególne receptory (wzrok, dotyk, słuch), aktywizują się procesy poznawcze (spostrzeżenia, pamięć, wyobraźnia twórcza, myślenie, uwaga) (Kaczmarska, 2017, s. 108). Przy czym trzeba tu zaznaczyć, że nie każdy kontakt z wytworami kultury i sztuki, nie każde zajęcia z elementami artystycznymi, nie każde działanie twórcze w dziedzinie plastyki, muzyki czy teatru staje się automatycznie „terapią”. „Z kreacją artystyczną jako «terapią» mamy do czynienia wtedy, gdy ktoś świadomie podejmuje ją w celach terapeutycznych (przez co posiada ona określony cel i przebieg)” (Krawiecka, 2016, s. 221). Wszelkie zaś zajęcia z wykorzystaniem elementów arteterapeutycznych mogą pomagać w pokonywaniu lęków, uwalnianiu się od zahamowań, wzmacnianiu wiary we własne siły, pobudzać ekspresję fantastyczną. Mogą być pomocne w kształtowaniu wrażliwości, umiejętności budowania kontaktów społecznych, integracji (za: Kuciapiński, 2013, s. 22).

Działania z wykorzystaniem ekspresji twórczej są zasadniczo najważniejszą formą ludzkiej aktywności, ale w życiu osób z niepełnosprawnością, zarówno intelektualną, jak i fizyczną, nabierają jeszcze szczególniejszej wartości (Kaczmarska, 2017, s. 108) – dają im „poczucie szczęścia, które choć samo w sobie zdrowia nie gwarantuje, powoduje dobre samopoczucie, które pomaga odczuwać szczęście” (Nieduziak, 2012, s. 23), stąd też wśród wielu aspektów życia społecznego osób z niepełnosprawnością, szczególnie ważnym wydaje się *troska o powszechny rozwój ich aktywności artystycznej, jako jednej z form czynnego uczestnictwa włączającego* (Ploch, 2014a, s. 179).

Ważnym staje się więc pytanie o społeczną, zastaną rzeczywistość w zarysowanym obszarze. Czy odpowiedzialne, profesjonalne zaangażowanie wielu osób, w tym specjalistów pomaga „odczuwać szczęście” osobom z niepełnosprawnością?

Jak wskazuje np. Ploch (2014a, s. 191) – posiłkując się fragmentarycznymi badaniami ankietowymi z lat 1999–2008, prowadzonymi przez Fundację Krzewienia Kultury Artystycznej Osób Niepełnosprawnych w Warszawie – poziom udziału podopiecznych różnych placówek opieki, wychowania, pomocy i wsparcia socjalnego w działaniach artystycznych „można często uznać jako niezorganizowany profesjonalnie, etapowo wykluczający, tendencyjnie marginalizujący, skrajnie ograniczający proces rozwoju twórczego, duchowego, estetycznego i poznawczego”. Jak pisze autor (tamże, s. 186) – „dotychczasowe doświadczenia pracy socjalno-, pedagogiczno-opiekuńczej wskazują niestety na duży niedosyt zrozumienia ważności i przydatności pielęgnacji oraz rozwoju form aktywności artystycznej podopiecznych z niepełnosprawnością. Podejmowane przez opiekunów-pedagogów odpowiedzialnych za działania socjalno-pomocowe próby poprawy jakości życia, ograniczają się z reguły wyłącznie do zapewnienia podstawowych potrzeb bytowych, zadbania o poczucie bezpieczeństwa oraz higienę zdrowotną”.

W podobnym, pesymistycznym tonie wypowiada się również Małgorzata Kwiatkowska (2003), zwracając uwagę przede wszystkim na niebezpieczeństwo realizacji wsparcia w całodobowych placówkach opiekuńczych, z jednej strony w pełni

zgodnej z procedurami, profesjonalnej, ale jednocześnie w izolacji od codziennych trosk i problemów. Jak pisze autorka (tamże, s. 21) – „w ogólnej populacji jest zapewne mniej niż jeden procent artystów, a na przykład w grupie osób niepełnosprawnych intelektualnie – odwrotnie. Sami malarze, ceramicy, tkacze, rzeźbiarze, muzycy”. Według autorki tworzy się tym sposobem swoisty *wyścig bombonierek*. Wyścig „o poznanie, a najlepiej wymyślenie bardziej oryginalnej techniki wykorzystania tekturowych rolek od zużytego papieru toaletowego, zakupienie nowszego pieca ceramicznego lub bardziej skomputeryzowanej maszyny do wyszywania, zorganizowania wycieczki do miejsc, w których nikt jeszcze nie był, zatrudnienie kolejnego egzotycznego artysty lub specjalisty, zorganizowanie imprezy, którą zaszczyca obecnością Jak Najwięksi i dzięki temu będzie o niej głośno we wszystkich mediach” (Kwiatkowska, 2003, s. 130 i nast.).

Również w opisie Tomasza Witkowskiego (1985) sytuacja w omawianym obszarze nie rysuje się korzystnie – autor pisze, że w placówkach – trwa swoisty wyścig terapeutów, aby mieć się czym wykazać. „W szczególnych okresach, kiedy terapeuci przygotowują prace na aukcje, pokazy, osoba z niepełnosprawnością nawet przeszkadza, ponieważ opiekunowie mają wiele pracy, *muszą* wykonać dużo dobrej jakości stroików, ceramicznych figurek, kartek świątecznych itp. W pracy terapeutów, wychowawców, specjalistów z dyplomami czynnikiem utrudniającym im pracę są właśnie ich dyplomy” (tamże, s. 108). Jak pisze dalej Witkowski (tamże, s. 108) „[...] wychowawcom z dyplomami należy zatem przywrócić przekonanie, że uczenie osób z niepełnosprawnością prostych umiejętności nie uwłacza dyplomom. Jeżeli jednak nie jest to możliwe, to nie należy zatrudniać w tej pracy osób, które pozostają w niezgodzie z własnymi aspiracjami”. Zdanie przywołanego już tu wcześniej Płochy jest podobne. Autor pisze (tamże, s. 187 i 190): „[...] wśród opiekunów, pedagogów, terapeutów pracujących z osobami z niepełnosprawnościami dominuje przekonanie, że można coś zrobić dla nich, ale nie z nimi, [...] w postępowaniu pedagogiczno-terapeutycznym, ukierunkowanym na organizację czasu, w tym czasie wolnego od zadań medycznych, pielęgnacyjnych, pomocowych, rehabilitacyjnych, organizacyjnych mieszkańców, opiekunowie-pedagodzy traktują zajęcia w obszarze twórczości tylko incydentalnie i bardzo powierzchownie, [...] w niektórych przypadkach formy wyrządzenia krzywdy w omawianym obszarze przyjmują nawet postać od dystansowania do postaci segregacji i wykluczenia włącznie”.

Michał Stanowski w swoim artykule (zamieszczonym na portalu <http://arterapia.pl/rozważania-o-tworczosci-osob-niepelnosprawnych-michal-standowski/> – dostęp: 28.01.2019) w taki oto sposób zarysowuje pojawiające się niebezpieczeństwa: „[...] terapia i sztuka wymagają czasu, czasu na poszukiwanie, rozwój, dojrzewanie”. „W terapii nie ma miejsca na poganianie, nerwowości, motywowanie podopiecznych do pracy pod fałszywymi, niewychowawczymi przesłankami – aby się pokazać, aby wyjechać, aby być lepszym od innych. W ten sposób gubimy gdzieś idee integracji, wspólnej zabawy, radości związanej z poszukiwaniem

i tworzeniem”, „zauważamy, że to co kiedyś określane było jako terapia zajęciowa mająca zająć niepełnosprawnym mniej lub bardziej sensownie czas, w wielu miejscach przerodziło się w mini produkcję artystyczną”. „Jak wiele jest pułapek i niebezpieczeństw, które mogą spowodować, że zapomnimy, co jest najważniejsze – kto jest najważniejszy”. „Lalkarz i jego marionetki. Ot podmiotowe, pełne szacunku traktowanie osoby niepełnosprawnej. Ach i jeszcze wmawianie im, że na tym polega wielka sztuka, że są wspaniali i wszyscy ich podziwiają. Nie dziwi więc reakcja jednego z niepełnosprawnych aktorów na zapowiedź, że do jego ośrodka przyjadą goście oglądać zajęcia: nie chcemy być małpami w cyrku!”.

Oczywiście z konieczności zasygnalizowany tu skrótowo obraz nie oddaje całej rzeczywistości, nie pretenduje też w żadnej mierze do oceny i podsumowania jakości wsparcia w omawianym obszarze osób z niepełnosprawnością, czy oceny pracy wszystkich osób w niego zaangażowanych. Jest wyłącznie sygnalizacją faktu, że ukazane nieprawidłowości, niedociągnięcia, czy jawne braki się wydarzają (lub mogą wydarzyć).

Stąd pojawia się konieczność przeciwdziałania zasygnalizowanym niebezpieczeństwom poprzez podejmowanie różnych, nowych inicjatyw, wspierania „dobrej praktyki”, stałego rozbudowywania metodyki pracy opiekuńczo-wychowawczej, tworzenia zasobów, warsztatów kulturotechnicznych, kształcenia oraz dokształcania kadr instytucji wsparcia, kultury i sztuki.

Do tego katalogu działań „wzmacniających”, odnoszących się do meritum poruszanego w tym opracowaniu zagadnienia, można z pewnością zaliczyć formy organizacyjne pozwalające/pomagające osobie z niepełnosprawnością od najmłodszych lat jej życia być czynnym uczestnikiem zdarzeń artystycznych. Umożliwiające, poza bierną konsumpcją produktów kultury i sztuki, przygotowywać, wdrażać, ułatwiać jej stawianie się „twórcą” i „współtwórcą”, a w szerszym wymiarze społecznym umożliwiać realizację postulatu włączania tych osób poprzez promocję w coraz szersze środowiska społeczne. Mowa więc tu o kreowaniu zjawisk i organizacji wydarzeń towarzyszących działaniom twórczym. Do tego katalogu zaliczyć możemy warsztaty, wyjazdy oraz *prezentacje przed publicznością* w postaci: pokazów, przedstawień, wystaw, wernisaży, widowisk, warsztatów plenerowych, artystycznych, recitali, koncertów, konkursów, festiwali, przeglądów (m.in. Płoch, 2014b, s. 32).

Uczestnictwo w wymienionych formach wspomaga kreację aktywnego stylu życia, umożliwia w bezpośredni sposób nabywanie doświadczeń kulturalnych, tym samym wzmacnia jednostkę w jej poznawczych i emocjonalnych relacjach z najbliższym oraz (najczęściej stopniowo) coraz dalszym (szerszym) otoczeniem.

Festiwale, przeglądy, konkursy jako formy organizacyjne sprzyjające „przygotowywaniu osób z niepełnosprawnościami do przyszłości”

Jak piszą Agata Andrzejczuk-Giedrojć i Monika Szłyk (2013)³, działania twórcze, a w szczególności związane z nimi zjawiska pozaartystyczne (prezentacje własnych osiągnięć przed publicznością, konfrontacja z aktywnością artystyczną innych) służą zwiększaniu zaradności osobistej oraz samodzielności w działaniu, sprzyjają nawiązywaniu więzi społecznych oraz poszerzaniu możliwości komunikacyjnych. Również zdaniem Beaty Kaczmarskiej (2017, s. 123) „festiwale, przeglądy i konkursy prezentujące występy osób niepełnosprawnych podkreślają znaczenie i wpływ twórczości artystycznej na życie tych osób [...]”. Na podstawie takich wydarzeń, my jako obserwatorzy, jesteśmy w stanie stwierdzić, że sztuka leczy, a tym samym zmienia jakość życia osób niepełnosprawnych w zakresie subiektywnego odczucia jednostki co do zaspokojenia potrzeb”. Ploch (2009, s. 2) stwierdza zaś, że „impresy artystyczne i inicjatywy kulturalne dla osób niepełnosprawnych i z ich udziałem są zjawiskiem coraz częściej powszechnym i nie postrzega się ich już dziś wyłącznie jako elementu terapii zajęciowej, przybierają charakter przedsięwzięć ogólnospołecznych, spełniają wymogi troski i dojrzałego szacunku dla niepełnosprawności”.

Osoby z niepełnosprawnością poprzez czynne uczestnictwo w festiwalach, przeglądach, czy konkursach mają możliwość – na co zwraca uwagę Adam Urbaniak (2010, s. 6) – przekonać się, że też potrafią zrobić coś pożytecznego. Starają się wygrać, ponieważ wierzą, że sobie poradzą. Poprzez występy na imprezach masowych (np. typu „Przegląd dorobku...”) uczestnicy biorą udział w zdrowej rywalizacji w różnych kategoriach, co wpływa na budowanie pozytywnego obrazu siebie, podwyższanie poziomu samooceny, pobudzanie indywidualnej kreatywności, umiejętności pracy w grupie, podejmowania zadań zespołowych. Tym samym w dużym stopniu decyduje o akceptacji ich indywidualnej niepełnosprawności oraz przyczynia się do społecznej integracji na szerszą skalę osób niepełnosprawnych z pełnosprawnymi członkami społeczeństwa. Przy czym do tego rodzaju przedsięwzięć należy dobrze i we właściwym czasie przygotować uczestników. Odpowiednia praca opiekunów-instruktorów w dużej mierze pozwala na osiągnięcie indywidualnego, osobistego sukcesu scenicznego, co przekłada się na kształtowanie właściwego obrazu siebie podopiecznego (za: Urbaniak, 2010, s. 8). W tym procesie bardzo znaczący jest odpowiedni stopień przygotowania kadry. Ważna jest wykształcona i dobrze przygotowana osoba prowadząca zajęcia oraz jej postawa twórcza. Pożądane efekty

³ Na podstawie wyników zajęć artystycznych prowadzonych przez autorki opracowania dla uczniów oddziałów edukacyjno-terapeutycznych w Specjalnym Ośrodku Szkolno-wychowawczym w Słupsku.

można uzyskać poprzez wspólne i aktywne tworzenie nauczyciela i ucznia. Nie bez wpływu jest osobowość i tzw. charyzma osoby nauczyciela-instruktora. Rzutuje ona na proces uczenia się, postawę twórczą i zaangażowanie podopiecznych (tamże, s. 2). Z kolei przy organizacji imprez typu festiwal, przegląd czy konkurs ważnym jest, by ich organizatorzy odpowiedzieli sobie m.in. na pytania: Kto jest bohaterem danej imprezy?, Co jest dla kogo?, Czyje to święto?, Komu to przedsięwzięcie służy?, Dla kogo jest impreza?, Czy organizujemy ją, ponieważ jesteśmy zainteresowani promocją twórczości osób z niepełnosprawnością? Jaka jest proporcja pomiędzy reklamą organizatorów, osób pełnosprawnych, a promocją twórczości, wkładu pracy osób z niepełnosprawnościami? – na to zagadnienie zwraca m.in. uwagę Michał Stanowski (<http://arteterapia.pl/rozwazania-o-tworczosci-osob-niepelnosprawnych-michal-stanowski/>, dostęp: 28.01.2019). Zauważa on, że ostatnio mamy często do czynienia z wykorzystywaniem modnego w Polsce tematu „działań integracyjnych” dla realizacji innych czysto komercyjno-reklamowych celów, np. wypromowania „bardzo znaczącego polityka”. Jak pisze: „[...] kiedy spojrzymy, ile w ciągu ostatnich lat odbywa się imprez z udziałem osób niepełnosprawnych, to aż serce rośnie. Kiedy jednak zaczniemy się przyglądać z bliska, widzimy, zauważamy, że często osoby upośledzone wcale nie są takie ważne[...] Na scenie sztuka o Syrence z morskich głębin, a w tle choinka, bo akurat idą święta...”, „na spragnionych niepełnosprawnych aktorów za sceną czeka garnek z piciem, a dla wysmienitych gości suto zastawione stoły, ogrom rarytasów [...]” (tamże).

Jedna z moich studentek, w ramach pisemnej pracy egzaminacyjnej, zawarła w niej m.in. taką myśl: „[...] pracując w domu pomocy społecznej wiem, że można przedobrzeć, tj. wykorzystać np. cierpienie podopiecznych do celów marketingowych [...]. Budzą się więc we mnie wątpliwości co do faktu organizowania występów artystycznych podopiecznych, gdzie podczas prezentacji widać braki i słabości wynikające z choroby, wieku i niepełnosprawności. [...] Zastanawiam się więc, jaką można znaleźć alternatywę, jaką formę, by nie były one upokarzające dla schorowanych ludzi, ale faktycznie afirmujące i dające im poczucie samorealizacji i przydatności”.

Należy więc tu podkreślić, że przy organizacji tego typu przedsięwzięć „nie chodzi o wypowiedzenie pięknych deklaracji, a o wyrażenie rzeczywistego szacunku i uznania jakim organizatorzy otaczają osoby niepełnosprawne, dla których przecież zorganizowali daną sceniczną imprezę” (<http://arteterapia.pl/rozwazania-o-tworczosci-osob-niepelnosprawnych-michal-stanowski/>, dostęp: 28.01.2019). Myślę również, że warto w tym miejscu przywołać przykłady udanych przedsięwzięć, których organizatorzy starają się w odpowiedni sposób, z zachowaniem właściwych proporcji, wzmacniać udział osób z niepełnosprawnościami (od ich najmłodszych lat) we współtworzeniu kultury i sztuki, a tym samym biorą czynny udział w przygotowywaniu tych osób do aktywnej przyszłości. Jedną z takich inicjatyw jest organizowana od 2008 r. Ogólnopolska Scena Muzyka

Niepełnosprawnego przy Filharmonii Narodowej w Warszawie (za: Ploch, 2009, s. 3), kolejne godne uwagi wydarzenie to Ogólnopolski Festiwal Twórczości Teatralno-Muzycznej Osób Niepełnosprawnych Intelektualnie „Albertina”, czy też powołany do życia przez prof. Leszka Plocha w 1995 r. Integuracyjny Zespół Pieśni i Tańca „Mazowiaci” (za: Nowak, 2015, s. 100) oraz działający od 2002 r. przy Państwowym Teatrze „Ateneum” w Warszawie Ogólnopolski Teatr Niepełnosprawnych (za: Ploch, 2009, s. 3). Wysokim poziomem prezentowanych występów scenicznych osób z niepełnosprawnościami podkreśla znaczenie i wpływ twórczości na życie tych osób i społeczności Festiwal Zaczarowanej Piosenki organizowany od wielu lat z inspiracji Anny Dymnej i przez powołaną do tego Fundację „Mimo wszystko” (za: Kaczmarska, 2017, s. 123). W tym artykule chcę jednak zwrócić szczególną uwagę na organizowane nieprzerwanie od 1996 r. z mojej inicjatywy w Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie przedsięwzięcie, jakim jest Ogólnopolska Scena Prezentacji Artystycznych Realizacji „OSPAR”.

„OSPAR” – przykładem inicjatyw przygotowujących do aktywnej przyszłości

Scena „OSPAR”, to jedna z większych imprez o charakterze integracyjnym, mająca formę przeglądu osiągnięć artystycznych, przede wszystkim dzieci i młodzieży z różnego typu placówek „specjalnych” (socjoterapeutycznych, opiekuńczych, leczniczych, wychowawczych, resocjalizacyjnych, czy też form pieczy zastępczej). Obejmuje twórczość solistów i zespołów. Jest miejscem umożliwiającym zaprezentowanie się przed liczną publicznością osobom o różnych wymiarach niepełnosprawności, umożliwia tym samym poznanie przez nie „jaśniejszej strony życia”. Jest miejscem integracji, a zarazem umożliwia pozytywną rywalizację na polu artystycznym. Daje szansę nagrodzenia członków artystycznych zespołów za wkład w całoroczną pracę twórczą, realizowaną często z mozołem, a zawsze z widocznym, z perspektywy widowni oddaniem, przez opiekunów-instruktorów. Jest przedsięwzięciem promującym w praktyce idee przyświecające funkcjonowaniu od ponad 95 lat Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, m.in. poprzez wypracowane w ciągu trwania imprezy motto „Jesteśmy tacy sami – potrafimy wiele”.

Można również pokusić się o stwierdzenie, że „OSPAR” jest działaniem mającym za jeden ze swych kluczowych celów urzeczywistnienie zapisów polskiej Karty Praw Osób Niepełnosprawnych z 1997 r., dotyczących potrzeby praktycznej promocji twórczości artystycznej tych osób, ich edukacji, rozwoju i integracji. Wpisuje się również w bezpośrednią realizację zapisów *Konwencji o prawach dziecka*,

poprzez wspomaganie kreacji scenicznych, przygotowywanie dzieci i młodzieży do uczestnictwa w życiu kulturalnym (Rzecznik Praw Dziecka zaś jest od wielu lat patronem honorowym tego przedsięwzięcia).

Od 2009 r. zwycięskie placówki są wyróżniane statuetką „OSPAR”, przy czym formuła Sceny przewiduje, że w imprezie „nie ma przegranych”. Wszystkie biorące udział w przeglądzie placówki są wyróżniane dyplomami oraz nagrodami rzeczowymi. Te zaś z nich, które w oczach Jury zyskują uznanie – zaprezentują w jakiś sposób (specyficzny dla danego typu placówki) wyrazisty twórczo i artystycznie program – są dodatkowo doceniane wyróżnieniami i nagrodami specjalnymi, przyznawanymi w imieniu patronów honorowych.

Występy na jednej dużej warszawskiej scenie dają bezcenne przeżycie. O nich najlepiej niech świadczą słowa mamy młodej uczestniczki Przeglądu: „Jak moja córka się urodziła, lekarze powiedzieli, że nic z niej nie będzie. A teraz tańczy na scenie i piszą o niej w gazecie” (za: Pytlakowski, 2013, s. 42). Z kolei, o tym, że scena „Osparowa” jest „żywa” przez cały rok świadczy wypowiedź młodych artystów z Grupy Teatralnej „Czaplak” z Otwocka, którzy na pytanie instruktorki: „Co dobrego Was spotkało w tym roku?”, odpowiedzieli: „OSPAR!” – „tak sformułowana myśl, to najlepszy, najpiękniejszy dowód, że w OSPARze znaleźli oni swoją drugą rodzinę. Są tam, biorąc udział w konkursie, szczęśliwi i chcą to szczęście odwzajemniać, a czy nie o to właśnie w życiu chodzi?” (za: Kowalska, 2008, s. 35).

Zadanie stworzenia w pełni integracyjnego charakteru sceny połączyło wiele osób. „Rozpalanie światełka nadziei i radości w serduszkach młodych uczestników” – jak powiedziała w kolejnym z redakcyjnych wywiadów jedna z uczestniczek (za: Dziocha, 2001, s. 12) – powiodło się dzięki wsparciu merytorycznemu i finansowemu Władz Uczelni, zaangażowaniu organizacyjnemu samorządu studentów i kół naukowych oraz pozyskiwaniu corocznie środków od sponsorów.

Przez lata funkcjonowania imprezy udało się również pozyskać dla idei patronatu honorowego, wiele znamienitych osób, w tym m.in. profesor Marię Łopatkową (w treści jej pamiątkowej dedykacji z 30 maja 2001 r., z życzeniami dalszych sukcesów, możemy m.in. przeczytać: „Każde dziecko ma prawo do szczęśliwego dzieciństwa, a ten Przegląd taką sposobność umożliwia”), Jolantę Kwaśniewską, Adama Hanuszkiewicza, Leszka Balcerowicza. Premierów Rządu RP, prezydentów Miasta Warszawy, marszałków Województwa Mazowieckiego, marszałków Sejmu RP, m.in. w osobie Józefa Oleksego, który skierował do uczestników OSPAR-u w dniu 17 listopada 2004 r. takie słowa: „Ludzie w poszukiwaniu własnej drogi – zadają sobie pytania o cel i sens życia, szukają własnej tożsamości oraz swojego miejsca w świecie. Szeroko pojęta edukacja poprzez sztukę jest potężnym środkiem wzmacniającym uczestnictwo człowieka w świecie, we wspólnocie, pomagającym odnaleźć nam odpowiedź na pytanie – jak żyć? Życie godne i zaangażowane wymaga otwartego serca i umysłu, odwagi

i śmiałości, przekraczania swoich ograniczeń, tolerancji i dialogu. Ważne są więc wszelkie inspiracje pobudzające młodych do aktywności, dające im nadzieję na rozwinięcie skrzydeł, urzeczywistnienie ich marzeń i realizację planów”. Marszałek Marek Jurek z kolei, w roku jubileuszu dziesięciolecia Przeglądu, w dniu 14 grudnia 2005 r. zwrócił się do uczestników w takich słowach: „Twórczość artystyczna wprowadza w nasze życie wartości i piękno, znakomicie służy integracji społecznej. [...] Jestem pełen uznania dla uczestników i organizatorów za inspiracje, za podjęte wyzwania oraz za wytrwałość”. Z kolei w trakcie realizacji 22 edycji przedsięwzięcia, w dniu 7 grudnia 2017 r. Premier Beata Szydło napisała m.in.: „Akademii świętującej Jubileusz 95-lecia – przekazuję wyrazy uznania i wdzięczności za realizację doskonałego pomysłu, który ma moc łączenia pokoleń i przełamywania barier. [...] OSPAR to wielkie święto radości, to inicjatywa, która przełamuje stereotypy i rozwija twórczy potencjał. [...] Cieszy mnie, że co roku przybywają tu kolejni uczestnicy, by zaprezentować swe zamiłowanie do różnych dziedzin sztuki”. W dniu 6 grudnia 2018 r. Premier Mateusz Morawiecki podczas realizacji kolejnej odsłony imprezy zwrócił się do uczestników takimi słowami: „Serdecznie dziękuję za zaproszenie na to spotkanie [...]. Sztuka jest potrzebna nam wszystkim. W niezwykły sposób łączy ludzi i umożliwia porozumienie. Ta Scena wyrosła z idei założycielki i patronki Akademii Pedagogiki Specjalnej – Marii Grzegorzewskiej, która głosiła, że „piękne słowa tylko szkodę przynoszą, jeśli nie są poparte czynem, choćby próbą działania”. [...] A sztuka jest praktycznym i sprawdzonym sposobem edukacji. [...] Organizowany przez Państwa festiwal sprawia, że [...] ludzie mają szansę odkrywać swoje umiejętności i talenty, doskonalić je i zaprezentować przed publicznością. [...] Kształtować własne życie w wierze, że może ono być dobre i piękne”.

„OSPAR” w wypowiedziach studentów APS – badania własne

Przegląd „OSPAR” od początku swojego istnienia organizowany jest w Akademii Pedagogiki Specjalnej, mówiąc słowami Bogusława Śliwerskiego (zamieszczonymi na: sliwerski-pedagog.blogspot.com w dniu 25 maja 2012 r. z okazji 90-lecia Uczelni) – „[...] jedynej swego rodzaju Akademii, nie tylko w Polsce, ale i w Europie, bo w nazwie i swojej misji wyraźnie określającej przygotowanie nauczycieli i wychowawców do pracy w zakresie wszystkich specjalności pedagogiki specjalnej, ale także szeroko rozumianych pedagogów, pracowników służb socjalnych/społecznych i edukatorów. Nasyconej tym, co ma w edukacji akademickiej przyszytych pedagogów najwyższą wartość, a mianowicie – radość służenia Innym, pasję i zaangażowanie mistrzów wyjątkowej profesji, czy roli społeczno-zawodowej”. Stąd też ponad 23-letnia organizacja przedsięwzięcia, jakim jest „OSPAR” „w takim

miejscu”⁴ – zobowiązuje, ale też w oczywisty sposób skłania do zadawania pytań m.in. o sens poczyniń, o efekty, owoce tej działalności. Ukierunkowuje myślenie na chęć poznania opinii studentów na temat inicjatywy, w którą są oni w różny sposób, w tym bezpośrednio, zaangażowani.

Kierując się tą przesłanką, w celu poznania opinii studentów APS na temat OSPAR-u, w trakcie roku akademickiego 2017/2018 (po realizacji 22 odsłony Sceny) przeprowadzono badanie metodą sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem autorskiego kwestionariusza ankiety. Udział studentów w badaniu był w pełni dobrowolny i anonimowy. Potwierdzeniem zgody na uczestnictwo w badaniu był zwrot wypełnionego kwestionariusza ankiety. Kwestionariusz zawierał 7 pytań, miał konstrukcję otwartą, co umożliwiło studentom wyrażenie opinii w pełni własnymi słowami, podczas analizy uzyskanych wypowiedzi zrodziła się zaś konieczność przede wszystkim wyróżnienia i skategoryzowania wątków, a następnie ich opracowania ilościowego i jakościowego. Dobór osób do badania był celowy. Ankiety rozdano wszystkim obecnym na uczelni w dniu badania studentom III roku studiów stacjonarnych realizowanych w Akademii na kierunkach: pedagogika specjalna (specjalność pedagogika osób niepełnosprawnych intelektualnie z modułem opiekuńczo-wychowawczym oraz pedagogika resocjalizacyjna również z modułem opiekuńczo-wychowawczym), a także – praca socjalna (specjalność: praca socjalna w pomocy społecznej). Uzyskano zwrot wypełnionych ankiet od 86 osób, w tym 32 (37%) studentów zadeklarowało w ankiecie, że było osobiście zaangażowanych w przeszłości we współorganizację (pomoc organizacyjno-techniczną) Sceny „OSPAR” oraz od 51 studentów (59%), którzy zadeklarowali, że byli wyłącznie uczestnikami imprezy (w postaci widzów), trzy osoby, tj. 4% spośród tych, którzy wypełnili i oddali ankiety stwierdziło, że nie miało osobistej styczności z przedsięwzięciem w żadnej formie, ale ją znają z racji studiowania w Akademii. Wypowiedzi wszystkich wymienionych studentów wzięto pod uwagę w analizie wyników.

Pierwsze z zagadnień, które znalazły się w ankiecie dotyczyły: ogólnej opinii respondentów odnośnie Sceny „OSPAR”; opinii odnośnie ewentualnych korzyści, jakie dzięki niej odnoszą/mogą odnieść studenci uczelni; opinii dotyczących tego, jakie są/mogą być pozytywy dla uczestniczących w corocznych edycjach imprezy osobach z niepełnosprawnościami, reprezentujących poszczególne placówki zgłoszone do przeglądu. Analiza wpisów w tej części ankiet wskazała, że w oczach zdecydowanej większości studentów Akademii impreza odbierana jest pozytywnie lub bardzo pozytywnie. Takie wypowiedzi znalazły się aż w 83 ankietach (96%), przy czym 72 osoby (84%) spośród biorących udział w badaniu wskazały wyłącznie pozytywne w ich oczach kwestie, 11 osób (13%) wskazało dodatkowo różne

⁴ <http://www.aps.edu.pl/aktualno%cc5%9bci/ospar/>; <https://galeria.aps.edu.pl/index.php?/category/318> – dostęp: 31.01.2019.

uwagi, w tym przede wszystkim dotyczące kwestii organizacyjnych, technicznych, trzy osoby (3%) w tej części nie wypełniły ankiety.

Przykładowe zdania, jakie tu zamieszczono, to: „OSPAR otwiera ludzi na świat, nie tylko uczestników, ale przede wszystkim studentów”; „Impreza łączy ze sobą różne cele oddziaływań pedagogicznych. Scala pokolenia (od najstarszych, do najmłodszych)”; „Piękna inicjatywa, która zbliża ludzi”; „Jestem pozytywnie zaskoczony, występy pozostaną na długo w mojej pamięci”; „Super, że w organizację są razem włączeni studenci oraz nauczyciele akademicy”; „Nie jest to codzienne przedsięwzięcie”; „Można poznać wielu Innych ludzi, ale bardzo podobnych do siebie, o wspólnych zainteresowaniach artystycznych”; „Można się autentycznie wzruszyć”; „OSPAR na kilka godzin prawdziwie łączy w jedną rodzinę studentów, nauczycieli, osoby niedostosowane społecznie, niepełnosprawne intelektualnie i niesprawne fizycznie”; „Moja opinia o tej akcji, gdy na nią jeszcze nie dotarłam, była bardzo negatywna, byłam po prostu wściekła, że musimy iść na występy jakiś niepełnosprawnych, kiedy takie sztuki możemy oglądać, np. w teatrze, a tu nie teatr. Zmieniłam jednak zdanie po całym dniu spędzonym z tymi ludźmi! To impreza na bardzo wysokim poziomie, świetnie poprowadzona i doskonale zorganizowana. To daje poczucie marginalizowanym dzieciom, że są świetne, że mają talent”; „To prawdziwa aktywizacja i resocjalizacja”; „To nie tylko jeden dzień świetnej zabawy nas wszystkich, ale miesiące intensywnych przygotowań zaproszonych wykonawców”; „To wyjątkowy dzień w szkole, szkoda, że tylko raz w roku...”; „To innowacja w tworzeniu wspólnoty studentów, wykładowców i wykonawców z ich opiekunami”; „Gdy słyszę OSPAR – mówię TAK!”

Korzyści, jakie z uczestnictwa, ze współorganizacji, kontaktu z przedsięwzięciem odnoszą studenci, to zdaniem ankietowanych m.in. fakt, że: „Dzięki OSPAR tworzy się kadra przyjazna osobom z niepełnosprawnościami”; „Zwiększa się wiedza, tolerancja i empatia”; „Warto przyczyniać się do radości innych, również pomagając przy organizacji takiej imprezy”; „Studenci widzą, co mogą robić praktycznego, np. z dziećmi w swojej przyszłej pracy”; „Żadna inna, znana mi uczelnia nie posiada takiego wydarzenia, a ono daje studentom praktykę”; „Jako studenci w trakcie takich imprez możemy wykazać się swoim dobrym sercem, chęcią pomocy w organizacji”; „Wielu studentów w pełni dobrowolnie tej inicjatywie poświęca swój wolny czas i jest to jak najbardziej w porządku w czasie, gdy takie postawy już są coraz mniej powszechne”; „Uczestnicy prezentują swoje talenty, a studenci mają możliwość poczucia, że ich przyszła praca będzie miała sens”; „Otwiera ona nas na innych ludzi. Pomaga aby się nie bać, aby pomagać, ale przede wszystkim, aby nie czuć się lepszymi od innych chorych, czy niepełnosprawnych ludzi. To wzruszająca i ucząca sprawa”; „To okazja do innego spojrzenia na niepełnosprawność. Telewizja tego nam nie pokaże”; „Osobiście występy tych ludzi bardzo mnie poruszyły i zmieniły mój do nich stosunek, zrozumiałem, że wcale nie są odmienni ode mnie”; „To zabawa, przygoda i potwierdzenie, że nie ma rzeczy

niemożliwych”; „Dzięki niemu zmieniłam pogląd na ludzi z różnymi problemami. Wcześniej myślałam stereotypami”; „To wspaniała platforma do prezentacji działań artystycznych. Dla mnie jako animatora, artyści i zarazem osoby niepełnosprawnej jest potwierdzeniem, że pedagogika specjalna ma sens”; „Radość i energia jaka udziela się od artystów z niepełnosprawnościami ze sceny jest magiczna i pokazuje, że mój przysły zawód ma sens, mam cel w życiu”; „Proces interakcji i ekspresji emocji, jaki odgrywa się w trakcie imprezy, na scenie i poza nią jest warty przygotowań i zaangażowania”; „Nawet jeżeli tylko oglądamy, to i tak wzbogaca to naszą wiedzę pedagogiczną”; „To wydarzenie budzi pozytywne skojarzenia. Jego nazwa brzmi tajemniczo dla osób spoza uczelni, ale dla studentów znaczy dużo. To taki stały punkt roku. Oczywiście oprócz pracy, pomocy, to też przyjemna chwila wytchnienia od zajęć”; „Uczestnicząc w tym ogarnęła mnie fala zachwytu, dumy, radości, gdyż występy podzieliłabym na bardzo dobre oraz świetne. Można podziwiać super efekty ciężkiej i długiej pracy instruktorów z placówek. Każda z prezentacji zapierała mi dech w piersiach, a w głębi duszy modliłam się, by mój mały braciszek mimo swojej niepełnosprawności osiągnął kiedyś taki sukces na scenie, jak ci oglądamy i oklaskiwani”; „Inicjatywa ta pokazuje nam jakim należy być instruktorem, co znaczy pasja i zaangażowanie”; „On napędza i pobudza nas do działania”; „Chciałabym kiedyś w swojej pracy stworzyć podobny projekt do tej imprezy”; „Przez OSPAR jestem dumna, że studiuje właśnie na tej uczelni”.

Korzyści z organizacji tego typu przedsięwzięcia w Akademii dla osób z niepełnosprawnościami uczestniczących w kolejnych odsłonach Sceny „OSPAR”, zdaniem ankietowanych studentów, to: „Impreza pozwala integrować dzieci, młodzież, osoby starsze oraz widzów (studentów), może skłaniać do pozytywnych refleksji na temat różnych wymiarów niepełnosprawności”; „Uczestnicy przygotowują się do występów miesiącami, co rozwija u nich wytrwałość, cierpliwość, a końcowy efekt uznania na scenie wzmacnia poczucie ich własnej wartości”. Korzyści odnoszą również – zdaniem studentów – „opiekunowie-instruktorzy, którzy mogą traktować Scenę jako źródło inspiracji, widząc w trakcie pokazów innych placówek, jakie niesamowite rzeczy można zdziałać z wychowankami”; „Widać jest radość w trakcie każdego występu, co jest chyba najważniejsze”; „Występy na scenie powodują zmniejszanie poczucia bycia innym, gorszym. Dzieci obserwując się nawzajem widzą, że mimo choroby, niepełnosprawności można robić fantastyczne rzeczy. Wychowankowie placówek resocjalizacyjnych uczą się praktycznej tolerancji wobec ludzi z niepełnosprawnościami”; „Radość występujących na scenie jest nie do opisania”; „Mogą tu złamać stereotypy i być na pierwszym planie”; „Klimat panujący na scenie pozwala zauważyć, jak wiele możemy dla siebie nawzajem zrobić. Oni nam dają szczęście, jako aktorzy, artyści. My im dajemy radość jako odpowiedzialna, zauroczona ich talentem publiczność. To jest prawdziwie ludzki świat”; „Wspaniałe jest to, że przedział wieku osób występujących w trakcie OSPAR był ogromny. Można było zobaczyć popisy bardzo małych dzieci, które

dopiero odkrywają swoje pasje, jak i seniorów, którzy oddają się nim od dawna, lub też się w nich dopiero one rodzą, a ogólnie atmosfera w trakcie występów można powiedzieć, że była nawet jak rodzinna”; „Dzięki sztuce niepełnosprawni i sprawni stają się jednością, a wymiana spostrzeżeń, talentów, radości i podziw ze strony dużej publiczności buduje tę wspólną drogę, do której każdy człowiek dążyć powinien. Być dla siebie wzajemnie, gdyż każdy nosi w sobie coś pięknego i dobrze jest, gdy inni pozwalają mu, by mógł podarować światu kawałek siebie – bez stygmatyzacji i oceniania”; „W telewizji oglądają aktorów, celebrytów, a przez ten jeden czas mogą stanąć na scenie i poczuć się jak oni, w świetle reflektorów i bawić się sztuką”.

Kolejne pytanie zawarte w ankiecie dotyczyło wskazania podobnych do OSPAR-u (w zakresie typu/rodzaju/charakteru) przedsięwzięć realizowanych w Akademii (według subiektywnego uznania respondentów, nie sugerowano tu żadnych wskazań). Studenci w tej części w zdecydowanej większości (77 osób, tj. 90% ankietowanych) wyrazili opinię, że w uczelni nie są organizowane inne imprezy o takiej skali / o takim charakterze, 7 osób (8%) wpisało w tej części, np. organizowanie dnia dziecka, zbiórki książek, spotkania międzypokoleniowe, kiermasze, wskazano też organizację corocznego przedsięwzięcia w postaci Święta Uczelni. Nie udzieliło tu odpowiedzi dwóch studentów (2%).

Ankieta przyniosła też odpowiedź na pytania: Czy zdaniem studentów Akademia Pedagogiki Specjalnej ma/powinna mieć szczególną powinność/rolę w organizacji przedsięwzięć o charakterze zbliżonym/identycznym jak Przegląd „OSPAR”? Czy jest dalsza potrzeba organizacji tej imprezy/kontynuacji Sceny? W tym zakresie 82 osoby (95%) odpowiedziały, że Akademia powinna w przyszłości kontynuować inicjatywę, nikt ze studentów biorących udział w badaniu nie był odmiennego zdania, cztery osoby (5%) nie wpisały w tym miejscu swojej odpowiedzi. W tej części ankiety znalazły się takie wypowiedzi: „Akademia ma przyjazną kadrę osobom niepełnosprawnym, więc OSPAR tu pasuje”; „APS jest matką tego wydarzenia i tylko ta Akademia może nią być”; „Szczerze uważam, że ta impreza musi trwać tak długo jak Akademia”; „OSPAR to święto APS, jak więc ma go nie być w tej szkole?”; „OSPAR to coś z czym będę już zawsze kojarzył APS”; „To on pokazuje słuszność wyboru uczelni, więc jak bez niego?”; „Rolą naszej Akademii jest ukazywanie wyjątkowości osób z niepełnosprawnościami, zmienianie opinii i poglądów ludzi mniej zaangażowanych. Gdy tylko ukażemy możliwości i damy swoje wsparcie, niepełnosprawność przemienia się w zachwycającą pełnosprawność, wzbogaconą w piękno, dobro, talent i wrażliwość”; „Nasza szkoła przez OSPAR jest wyjątkowa. Wiele osób z zewnątrz tak twierdzi, więc niech tak pozostanie”. Z tej części ankiety wynika więc jednoznacznie, że studenci APS popierają organizację inicjatywy OSPAR. Wskazują ewentualnie, jakie ich zdaniem należałoby uczynić kroki, by zwiększyć atrakcyjność, zasięg, dostępność, społeczną użyteczność tej imprezy (większa promocja, w tym zaangażowanie, w szerszym stopniu mediów

ogólnopolskich, potrzeba liczniejszego zaangażowania studentów w zadania wspierająco – organizacyjne, kadry akademickiej, w tym z obszaru edukacji artystycznej i medialnej), poszerzenia formuły imprezy wraz ze zwiększeniem liczby występujących artystów z niepełnosprawnościami, organizacji jej w ciągu kilku dni (obecnie jest to formuła jednodniowa). Pojawiła się też propozycja powrotu do znanej z początków zadania (lata 2000–2006) organizacji koncertów galowych laureatów Sceny w warszawskich teatrach.

Przytoczono tu w większości dosłowne opinie odnośnie do przeglądu scenicznego OSPAR uznając, że tylko ta forma jest w stanie oddać charakterystykę obrazu przedsięwzięcia, jaki rysuje się poprzez wyrażony w przywołanej ankiecie głos studentów Akademii Pedagogiki Specjalnej, tj. przez osoby przygotowujące się do roli *przewodników osób z niepełnosprawnościami w ich drodze do przyszłości*, w tym przyszłości budowanej poprzez ich sceniczne kreacje artystyczne.

Podsumowanie

Działalność w obszarze wspomagania osób z niepełnosprawnościami powinna odpowiadać włączającym społecznie trendom życia kultury i sztuki. W każdym innym przypadku nie ma mowy o efektywnym usamodzielnianiu się tych osób (Ploch, 2014a, s. 191). Trening zwiększający wrażliwość na piękno wyrazu sztuki kształtuje otwartość oraz tolerancję, wzmacnia potrzebę włączania się i współdziałania twórczego (Ploch, 2014b, s. 121). Ważności nabierają więc wszelkie inicjatywy skierowane na uatrakcyjnienie, poszerzenie i optymalizację procesu socjalizacji osób z niepełnosprawnością (Ploch, 2014a, s. 187). Działania powinny uwzględniać przede wszystkim ich pragnienia, marzenia, nadzieje, radość, dobro, zaangażowanie, optymizm twórczy (tamże, s. 180).

W tym artykule zasygnalizowano przede wszystkim znaczenie takiego myślenia i na jego podstawie potrzeby adekwatnych działań podejmowanych przez instruktorów-opiekunów, szczególnie gdy „potwierdza się przypuszczenie istnienia w dalszym ciągu w wielu placówkach pozornej aktywności artystycznej osób z niepełnosprawnością” (tamże, s. 190). Dla realizacji celu skutecznej pracy w obszarach włączania osób z niepełnosprawnościami do czynnego życia społecznego realizowane jest m.in. od blisko 100 lat kształcenie w Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, w duchu przesłania Marii Grzegorzewskiej „Nie ma kaleki – jest Człowiek”. Tym działaniom służą różnorodne podejmowane w murach Uczelni inicjatywy, w tym również organizacja od 23 lat Sceny OSPAR, która nie pozostaje bez wpływu na nabywane przez studentów umiejętności pracy na rzecz drugiego człowieka, „o której powiedzieć, że to impreza integracyjna, to zdecydowanie za mało...” (za: Aulich, 2016, s. 15).

Bibliografia

- Aulich M. (2016). Budowanie szczęścia. Przegląd artystyczny OSPAR w APS. *Głos Nauczycielski* z 14 grudnia, 50, 15.
- Czerkawski A. (2006). Możliwości wykorzystania dramaterapii w resocjalizacji. *Chowanna*, 2(27), 109–115.
- Dziocha K. (2001). Integracja niezintegrowanych. OSPAR. Publiczność w Teatrze Nowym mogła podziwiać bogatą artystycznie prezentację sceniczną młodych adeptów sztuki. *Szkoła Życia*, dodatek do *Dziennika Życie* z 6 czerwca, 12–13.
- Grzebyk E. (1999). *Kurs z zakresu terapii przez sztukę*. Wrocław: Wydział Zdrowia Urzędu Miejskiego.
- Kaczmarek B. (2017). Twórczość artystyczna w życiu osób z niepełnosprawnością – indywidualny i społeczny wymiar arteterapii. *Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania*, 1(22), 107–129.
- Karta Praw Osób Niepełnosprawnych, uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r., *Monitor Polski* z 1997 r. Nr 50, poz. 475.
- Kirenko J. (2006). *Oblicza niepełnosprawności*. Lublin: Wydawnictwo Ak. WSS-P.
- Konwencja o Prawach Dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z dnia 23 grudnia 1991 r.).
- Kowalska L. (2008). Młodzi artyści z „Czaplaka” na warszawskiej scenie. *Linia Otwocka* z 24 grudnia, 35.
- Krawiecka K. (2016). Działalność artystyczna uczniów z niepełnosprawnością intelektualną i studentów – jako zaprzeczenie arteterapii. *Forum Pedagogiczne*, 1, 213–222.
- Kuciapiński M.J. (2013). Wpływ arteterapii na rozwój osobowy dzieci w wieku przedszkolnym. *Pedagogika Rodziny*, 3(3), 17–35.
- Kwiatkowska M. (2003). Kim chciałbyś zostać. W: M. Piszczyk (red.), *Aktywizacja zawodowa uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu znacznym i umiarkowanym. Przewodnik dla nauczycieli* (s. 67–79). Warszawa: Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej.
- Nieduziak E. (2012). Arteterapia jako pomoc w terapii zaburzeń psychosomatycznych. *Człowiek – Niepełnosprawność – Społeczeństwo*, 3(17), 7–26.
- Nowak A. (2015). Uczestnictwo osób niepełnosprawnych w kulturze. *Chowanna*, 1, 91–102.
- Pawlik S. (2015). Sztuka jako sposób włączania osób z niepełnosprawnością intelektualną do społeczeństwa. *Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej*, 8, 59–74.
- Ploch L. (2009). W kręgu kultury osób niepełnosprawnych. *Socius. Polsko-niemieckie pismo o osobach z niepełnosprawnościami*, 3, 2–4.

- Ploch L. (2014a). Socjalizacja osób z niepełnosprawnością w warunkach aktywności artystycznej. W: D. Wolska (red.), *Osoby niepełnosprawne w drodze ku dorosłości* (s. 179–195). Kraków: Wydawnictwo UP.
- Ploch L. (2014b). *Konteksty aktywności artystycznej osób z niepełnosprawnością*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Pytlakowski F. (2013). A miało z nich nic nie być. Są tacy sami i potrafią wiele. *Linia Otwocka* z 16–22 grudnia, 50(814).
- Ramik-Mażewska I., Leśniewska G. (red.). (2008). *Aktywizacja społeczno-zawodowa osób niepełnosprawnych ruchowo. Poczucie jakości życia osób niepełnosprawnych*. Szczecin: Wydawnictwo OR TWP.
- Rozen B. (2010). Kształtowanie tożsamości dziecka z niepełnosprawnością intelektualną w procesie dydaktyczno-wychowawczym. *Studia Warmińskie*, XLVII, 331–344.
- Witkowski T. (1985). *Poziom rozwoju społecznego upośledzonych umysłowo: uwarunkowania umiejętności PAC*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Zbonikowski A. (2011). Poczucie własnej wartości dziecka z ograniczeniami w rozwoju. *Pedagogika Rodziny. Family Pedagogy*, 1(3/4), 59–68.
- Ziółkowska T. (2008). Osoba z niepełnosprawnością intelektualną w społeczeństwie. Koncepcje a rzeczywistość. W: I. Ramik-Mażewska, G. Leśniewska (red.), *Aktywizacja społeczno-zawodowa osób niepełnosprawnych ruchowo. Poczucie jakości życia osób niepełnosprawnych*, Szczecin, Wydawnictwo OR TWP.

Netografia

- Andrzejczuk-Giedroń A., Szłyk M., *Arteterapia – rzecz o terapeutycznej zabawie sztuką* (kilka refleksji na temat zajęć dla uczniów oddziałów edukacyjno-terapeutycznych realizowanych w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym w Słupsku), www.soswslupsk.na11.pl/nowa/wp-content/uploads/2013/10/Artterapia-rzecz-o-terapeutycznej-zabawie-sztuki%20C4%85 (dostęp: 10.12.2018).
- Gajda K.A., *Terapia poprzez teatr. Aspekt zaburzeń psychologicznych*. WSP TWP w Warszawie, www.spolecznieodpowiedzialni.pl/247/Terapia_poprzez_teatr_Aспект_zaburzen_psychologicznych,401,n.html (dostęp: 24.10.2017).
- Sprawozdanie Rzeczypospolitej Polskiej z realizacji postanowień Konwencji o prawach dziecka w latach 1999–2010. Warszawa, maj 2012, www.unicef.pl/.../sprawozdanie+z+realizacji+postanowien+konwencji (dostęp: 10.12.2017).
- Stanowski M. *Rozważania o twórczości osób niepełnosprawnych. Funkcja przeglądów teatralnych osób niepełnosprawnych dla terapii poprzez teatr. Marzenia niepełnosprawnego artysty i rola jego opiekuna*, www.arteterapia.pl/rozważania-o-tworczosci-osob-niepelnosprawnych-michal-standowski (dostęp: 28.01.2019).

Śliwerski B., *Najstarsza uczelnia pedagogiczna w Polsce w 2017 roku obchodziła swoje 95-lecie działalności*, <http://sliwerski-pedagog.blogspot.com/2012/05/najstarsza-uczelnia-pedagogiczna-w.html> (dostęp: 04.04.2018).

Urbaniak A. (2010). Arteterapia i terapie kreatywne uzupełniającą formą pracy psychologiczno-pedagogicznej wobec osób z niepełnosprawnością. *Przegląd Terapeutyczny*, 8, www.ptt-terapia.pl (dostęp: 12.11.2017).

SUMMARY

A social task is to prepare people with disabilities for the future, i.e. to develop such skills as to enable them not only to benefit from support, but also to let them be able to function autonomously. Among many aspects of the social support of people with disabilities, it seems important to take care of the development of their artistic activity. These issues are signalised in the article along with a practical example of a strengthening activity, i.e. the organisation of the All – Poland Scene Presentation of Artistic Realisations “OSPAR” in the Maria Grzegorzewska University in Warsaw for 23 years on the initiative of the author of this article.

KEYWORDS

people with disability, social support, integration, artistic creativity, scenic overview

Milena Żuchowska

Uniwersytet Warszawski

INNOWACJE DLA OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI – PODEJŚCIE W KIERUNKU PODMIOTOWOŚCI I NIEZALEŻNOŚCI OSOBY. IMPLEMENTACJA ROZWIĄZAŃ AMERYKAŃSKIEJ ORGANIZACJI NON-PROFIT PINE TREE SOCIETY DZIAŁAJĄCEJ W STANIE MAINE

INNOVATIONS FOR THE PEOPLE WITH DISABILITIES – APPROACH
TOWARDS SUBJECTIVITY AND INDEPENDENCE OF THE PERSON.
IMPLEMENTATION OF SOLUTIONS OF THE AMERICAN NON-PROFIT
ORGANIZATION PINE TREE SOCIETY IN MAINE

STRESZCZENIE

Niepełnosprawność to stan, który utrudnia czerpanie radości i satysfakcji z życia. Jednakże w XXI w. z pomocą przychodzą innowacje społeczne. Kluczowe wydaje się zrozumienie sytuacji osoby z niepełnosprawnością i jej ograniczeń. Jednocześnie podstawą do budowania dialogu jest fundament zwany humanizmem, gdzie najważniejszy jest człowiek. To filozofia, która kryje się w sformułowaniu osoba z niepełnosprawnością. Nie mamy tutaj do czynienia jedynie z niepełnosprawnym. To nadal osoba, która funkcjonuje z niepełnosprawnością i posiada potencjał. Ten potencjał można odkryć dzięki innowacjom społecznym.

SŁOWA KLUCZOWE

niepełnosprawność, innowacje, innowacje społeczne, przedsiębiorczość społeczna, Stany Zjednoczone